

Ex-bewoners gebaat bij getto-erkenning

Het heropvoedingskamp Asterdorp in Noord was gebouwd voor 'ontoelaatbaren', asociale gezinnen uit het centrum.

JH Mulder jr/Stadsarchief Amsterdam

Driehonderd Joden moesten in de oorlog naar het getto Asterdorp in Noord verhuizen. De Duitse overheid heeft het 'dorp', een voormalig heropvoedingskamp, onlangs officieel als getto erkend.

HANNELOES PEN

Slechts weinigen weten het. Asterdorp, een voormalig heropvoedingskamp in Noord, was in de oorlog een getto voor Joden. Stateloze Joden uit het Gooi en Amsterdamse Joden uit de Rivierenbuurt en omliggende gemeenten werden er vanaf de zomer 1942 naartoe gebracht; later werden ze naar de Transvaalbuurt overgebracht, en van daaruit gedeporteerd. Het getto heeft een jaar bestaan.

Filmmaker Saskia van den Heuvel zocht twee jaar lang in de archieven. "Er is geen mapje over het getto Asterdorp bij het Niod of het Stadsarchief, toch vond ik genoeg materiaal. Ik heb ook verschillende Joden geïnterviewd die in het getto hebben gewoond," zegt Van den Heuvel die er twee films over maakte: Het vergeten getto en Het einde van de wereld.

Van den Heuvel spoorde overlevenden over de hele wereld op. Een van hen is Loes Fransman

(78), die er in 1943 enkele maanden woonde met haar ouders en zusje. Het gezin - vader was chef-etaleur bij de Hema - kwam vanuit een ruime woning in de Rivierenbuurt naar Asterdorp. "We werden opgehaald door een wagen van Puls en namen wat meubeltjes mee. Ik was zes jaar oud en vond het heel spannend. Ik mocht naast de chauffeur zitten. Toen we in Asterdorp aankwamen, viel me meteen op hoe klein die woning was. Het was een kleine buurt met muren. Je kon er niet verdwalen. Maar ik weet nog wel hoe bang ik er was."

De Joden uit de Rivierenbuurt kwamen uit de goegode burgerij en de meesten hadden reeds een Sperre, een tijdelijke vrijstelling van deportatie, weten te bemachtigen.

Asterdorp bestond uit 132 huizen. Het was in de jaren twintig als heropvoedingsdorp op een industrieterrein in Noord gebouwd. Er kwamen vanaf 1927 'ontoelaatbare' gezinnen te wonen, 'asociale' die niet in een doorsnee huurwoning mochten wonen. Het dorp was een idee van Arie Keppler, directeur van de gemeentelijke woningdienst. "Het waren meestal grote gezinnen, met soms wel zestien kinderen, van Kattenburg, Oostenburg, Wittenburg, de Jordaan of de Burgwallen. Zij woonden vaak in krot- of kelderwoningen en gingen in sociale quarantaine. Ze leerden hoe ze netjes moesten wonen," zegt Stephan Steinmetz, auteur van het in februari te verschijnen boek Asterdorp, in de volksmond 'schoremstad' genoemd.

Het gezin Mozes Viskoper uit de Rapenburgerstraat kwam in 1929 vanuit een kleine krotwoning in Asterdorp terecht. Uit een gezinsrapport van de gemeentelijke woningdienst blijkt dat de Viskopers 'vuil en verwaarloosd en vreselijk

onzuiver' leefden. 'Bedden slecht. Last van ratten en muizen,' aldus het rapport. Mozes' vrouw zou er in 1935 aan tbc sterven en een kind verdrong in het IJ. Na er negen jaar te hebben gewoond, kreeg hij in 1938 een huurhuis.

In Asterdorp, waar een badhuis en washuis waren, woonde een vrouwelijke opzichter die de mensen leerde hoe ze moesten wonen. Er mocht geen was in de kamer hangen en uit het raam hangen om met de buurvrouw te praten was verboden. Steinmetz: "Het straatleven moest worden afgeleerd. Kinderen mochten bijvoorbeeld niet hun boterham buiten eten. Ze moesten goed gekleed zijn en de vrouw moest het huis schoonhouden."

Voldeed een gezin aan de normen, dan werd het overgeplaatst naar een huurwoning, meestal in Floradorp of 't Blauwe Zand. Er woonden tot de oorlog ongeveer drieduizend mensen, onder wie fabrieksarbeiders, een scharensliiep, bierbottelaar, kelner en wagenpoetser.

Sommige gezinnen woonden er veertien jaar, anderen slechts een dag. Steinmetz: "Het leeuwendeel vertrok zelf en ging vaak terug naar een krotwoning, zo erg was het daar. De woningen waren vochtig en zaten onder de schimmel. Je was niet verplicht er te wonen. Het dorp stond voor veertig procent leeg."

De familie Schepers woonde er vanaf 1932 bijna tien jaar met veertien kinderen. Het gezin kwam vanuit een krotwoning in een huis met vier slaapkamers terecht. "Wij hadden niks, het was een al armoed. Vaak gingen we naar bed zonder eten. We hadden steunkleding aan. In Asterdorp werd je daar niet op aangekeken. Maar daarbuiten werd je

nageroepen," vertellen Chris Scheper en zijn onlangs overleden broer Sjors in de film Het einde van de wereld over de geschiedenis van Asterdorp. "We bedelden om brood bij de fabrieken in de buurt. We hadden een harde jeugd, maar hadden ook een vrij leven, we stookten fikkie en bouwden hutten."

Ze hebben zich nooit geschaamd dat ze Asterdorpers waren. "We snappen dat niet. In Floradorp en Disteldorp waren ze net zo arm."

Eind 1940 gingen de laatste dertig 'asociale' gezinnen er weg en verhuisden ze naar Zeeburgerdorp. Er kwamen vervolgens Rotterdammers te wonen die dakloos waren geraakt na het bombardement, vanaf juni/ juli 1942 kwamen de Joden. De helft werd na enige tijd naar de Transvaalbuurt verhuisd, de andere helft dook onder. Het gezin van Loes Fransman wachtte een tweede gedwongen verhuizing niet af, maar dook onder. Het zusje van Loes heeft de oorlog niet overleefd. "Ze werd verraden en moest als twaalfjarig meisje in haar eentje op transport," vertelt Loes, die blij is dat Asterdorp nu als getto is erkend. Na de oorlog kwamen er 'gewone' arbeidersgezinnen wonen. In 1955 is Asterdorp afgebroken, alleen het poorthuis is blijven staan.

Van schoremstad tot Joods getto

Asterdorp, een voormalig heropvoedingskamp in Noord en in de oorlog een woonoord voor Joden, is door de Duitse overheid officieel erkend als getto. Na de Transvaalbuurt, Rivierenbuurt en voormalige Jodenbuurt is Asterdorp dankzij het speurwerk van filmmaker Saskia van den Heuvel onlangs op de zogeheten gettolijst geplaatst. Het Verbond Belangenbehartiging Vervolgingsslachtoffers (VBV) heeft ruim tien jaar gestreden om alle getto's op de lijst te krijgen. "Het is historisch gezien belangrijk dat Asterdorp nu op de lijst staat. In Nederland zijn de meeste Joden gedeporteerd, dat kwam onder

meer door die gedwongen verhuizingen naar de Amsterdamse getto's. Dat is altijd onderbelicht gebleven," zegt Flory Neter, VBV-voorzitter.

Joden die in de oorlog in Asterdorp hebben gewoond of gewerkt kunnen met deze erkenning een uitkering krijgen, mits zij aan bepaalde voorwaarden voldoen. Zij moeten op een transportlijst hebben gestaan, in een kamp zijn geweest of ondergedoken hebben gezeten.